

Summary:

Miroslav Syvyj. EKONOMIC GEOGRAPHICAL TYPIFICATION OF UKRAINIAN MINERAL RESOURCES.

Economic geographical approaches to Ukrainian classification, criteria of their strateginess determination are analyzed. Author's variant of economic geographical typification of Ukrainian mineral resources is offered. Conclusions about potential and exploration of mineral resources base of the country, precedence of investments in industry and other are made on this basis.

Keywords: mineral raw materials, strategic types of mineral raw materials, classes of mineral raw materials, groups of mineral raw materials.

Рецензент: проф. Свинко Й.М.

Надійшла 18.01.2011р.

УДК 338.43(477.8)

Петро СУХИЙ

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ І СТРУКТУРА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО РЕГІОНУ

Розкрито особливості формування територіальної структури харчової промисловості Західноукраїнського регіону в структурі агропромислового комплексу. Виділені елементарні і складні аспекти територіального розміщення виробництв. Запропонована характеристика агропромислових вузлів і агропромислових районів формування яких пов'язано з розвитком інтеграційних процесів і дії закону комплексності. Дана характеристика виробничого профілю кожного з чотирьох продовольчих районів і опорного каркасу, що їх складає.

Ключові слова: харчова промисловість, територіальна структура, агропромисловий район, вузол, центр, спеціалізація, Західноукраїнський регіон.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Територіальна структура промисловості загалом і харчової, зокрема, це сукупність взаємно розміщених і в певний спосіб поєднаних територіальних елементів, форм зосередження промисловості і зв'язків між ними, що проявляються у формуванні простих і складних елементів територіальної структури, а саме: пунктів, центрів, кущів, вузлів, агломерацій, промислових районів та інших територіальних утворень, а також виробничої і соціальної інфраструктури пов'язаної з промисловим виробництвом. Елементи територіальної структури перебувають у складній взаємодії не лише між собою, але й іншими утвореннями відповідної території, будучи складовою частиною територіальної структури господарського комплексу певної території (країни, регіону, області та ін.).

У територіальній структурі потрібно обов'язково враховувати економіко-географічне положення, історико-економічні та інші елементи її формування. У зв'язку з цим необхідно розрізняти територіально-галузеву структуру (галузеві центри, райони, зони) та інтегрально-просторову структуру, що виникає з утворенням локальних сукупностей підприємств та інших об'єктів кількох галузей різного ступеня концентрації і комплексності у територіальних системах.

За комплексними економіко-географічними дослідженнями в Україні виділено понад 300 промислових центрів, більше 40 великих промислових вузлів, біля 10 промислових районів. Оскільки просторові структури промисловості (центри, вузли, агломерації, райони) різні за

розмірами території, чисельністю населення, економічним потенціалом і розвитком виробничої та соціальної інфраструктури, тому саме вони визначають і формують опорний каркас території, що характеризує різноманітність територіальних поєднань промисловості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Опираючись на попередні теоретико-методологічні дослідження територіальної структури, проведені вченими економіко-географами (Я.Жупанський [1], С.Іщук [3, 4], М.Паламарчук [5], К.Ташук [2], О.Топчів [7], О.Шаблій [8], та ін.), можна здійснити класифікацію вузлів харчової промисловості за низкою ознак із-поміж яких: характер організаційної структури, величина (розміри), час виникнення, виробничий профіль та ін. За організаційною структурою можна виділити: моно-, бі- та поліядерні територіальні утворення. Моноядерним, як правило, вважають промисловий вузол, у якому основну системоутворюючу роль відіграє один населений пункт. До категорії біядерних вузлових утворень належать такі, що сформовані двома потужними промисловими центрами, розташованими неподалік один від одного і пов'язаними між собою тісною системою виробничих та інфраструктурних зв'язків. У районах із високою щільністю міської поселенської мережі можуть формуватися поліядерні територіальні утворення.

Виклад основного матеріалу. На території Західноукраїнського регіону в територіальній організації харчової промисловості чітко виділяються прості та складні елементи територіальної структури, з-поміж яких пункти, центри, кущі, вузли та райони.

Найменшою одиницею в ієрархії

територіальної структури харчової промисловості вважається промисловий пункт із переробки сільськогосподарської сировини, який є поселенням, переважно сільського типу, де розміщується одне чи декілька підприємств харчової промисловості, не пов'язаних між собою системою виробничих і технологічних зв'язків.

Саме промислові пункти складають опорний каркас територіальної організації харчової промисловості в Західноукраїнському регіоні. Загальна їх кількість – близько 500.

Промисловими центрами з переробки продукції АПрК можна вважати міста, містечка або ж крупні села, де зосереджуються кілька підприємств однієї (одногогалузевої) або кількох (багатогалузевої) галузей харчової промисловості. Саме промислові центри є основою формування зазначених нижче територіальних утворень вищого таксономічного рангу.

Центри харчової промисловості доволі сильно різняться за розмірами не лише територіально, але й залежно від вартості валової (товарної) продукції, що випускається в них, чисельності зайнятих, вартості основних виробничих фондів, чисельності населення, що проживає в них.

Так, до категорії промислових центрів належать як м. Львів із масштабним різногогалузевим виробництвом продукції харчової промисловості й чисельністю мешканців понад 730 тис. осіб, так і м. Хотин, у якому мешкають 10,7 тис. осіб, а переробна ланка АПрК представлена тільки кількома невеликими за обсягами виробленої продукції підприємствами.

Загальна кількість промислових центрів харчової промисловості в Західноукраїнському регіоні не перевищує 100 одиниць.

Територіальна концентрація порівняно близько розташованих невеликих промислових центрів і промислових пунктів харчової промисловості дає змогу об'єднати їх і виділити в окремі елементи територіальної структури такі, як кущі харчової промисловості. Як правило, вони формуються і функціонують у приміських зонах обласних центрів і великих міст (рис. 1).

Проведені дослідження територіальної структури харчової промисловості Західноукраїнського регіону дають можливість з-поміж вузлів харчової промисловості віднести до групи моноядерних вузлових територіальних утворень: Львівський, Ужгородський, Луцький, Рівненський та Дубненський вузли. Їх територіальна організація формується із промислових центрів і кущів, у яких зосереджені найтипівіші для даної території підприємства харчової промисловості. З другого боку, через близькість розташування різногогалузевих центрів харчової промисловості, що пов'язані між собою системою виробничо-технологічних та інфраструктурних зв'язків, виділяються біядерні територіальні утворення, до яких належать: Івано-

Франківсько-Калуський, Тернопільсько-Збразький, Чернівецько-Новоселицький, Берегово-Виноградівський та Мукачево-Свалявський вузли. Окрім того, на території Лівобережного Придністер'я Львівської області сформувався полядерний Дрогобицько-Самбірсько-Стрийський вузол переробної промисловості АПрК.

За величиною (розмірами виробництва) вузли харчової промисловості можна класифікувати як найбільші, великі, середні та малі. При визначенні розмірів утворень зазвичай використовуються такі показники як вартість товарної (валової) продукції, що випускається у вузлах, чисельність виробничо-промислового персоналу або ж вартість основних виробничих фондів.

Найбільшим за величиною виробництва товарної продукції харчової промисловості в регіоні є Львівський моноядерний вузол. До його складу окрім крупного Львівського центру харчової промисловості входять багатогалузеві центри - Жовква, Городок, Миколаїв, Перемишляни, Винники, Рудне, Високий Любін, Пустомити, а також промислові пункти: Брюховичі, Дубляни, Бірка, Новий Яричів, Куликів, Жовтанці, Глиняни, Щирець, Комарно, Івано-Франкове. Спеціалізується вузол на виробництві кондитерських, молочних, м'ясо-ковбасних, хлібобулочних виробів, пива, соків та нектарів, продукції борошно-мельно-круп'яної, спиртово-горілчаної, олійно-жирової, цукрової, консервної та макаронної промисловості, розливні мінеральних, газованих вод та безалкогольних напоїв.

Із-поміж виділених вузлів до категорії великих належать Івано-Франківсько-Калуський, Луцький, Чернівецько-Новоселицький, Тернопільсько-Збразький, Рівненський і Дрогобицько-Самбірсько-Стрийський. Івано-Франківсько-Калуський вузол харчової промисловості спеціалізується на виробництві м'ясо-ковбасних, молочних, хлібобулочних виробів, борошна, продукції спиртово-горілчаної, кондитерської, харчосмакової та промисловості пивобезалкогольних напоїв. Територіально вузол утворюють промислові центри: Івано-Франківськ, Калуш, Тисмениця, Богородчани, Отинія, Єзупіль, Брошнів Осада, Войнилів; промислові пункти: Лисець, Рауга, Черніїв, Братківці, Угорники, Ямниця, Добровляни, Кропивник, Вістове.

До складу Луцького моноядерного вузла відносяться чотири центри харчової промисловості: Луцький, Ківерцівський, Рожищенський, Торчинський і промислові пункти Липини, Тарасове, Вересневе, Підгайці, Рокині, Дубище, Рованці, Гірка Полонка, Звірів, Голишів. Основою багатогалузевої харчової промисловості є виробництво кетчупів, соусів, приправ, борошна, круп, макаронів, хлібобулочних, м'ясо-ковбасних, молочних виробів та сиру. Розвинуті кондитерська, спиртово-горілчана та промисловість безалкогольних напоїв.



Рис. 1 Основні елементи територіальної структури харчової промисловості Західноукраїнського регіону.

Територіальна організація Чернівецько-Новоселицького вузла складається із Чернівецького, Новоселицького, Кіцманського, Глибоцького, Лужанського промислових центрів у зоні впливу яких знаходяться промислові пункти Кам'яна, Коровія, Валя Кузьміна, Остриця, Великий Кучурів, Мамаївці, Тарасівці. Виробництво м'ясо-ковбасних виробів, олії та продукції хлібопекарської промисловості в поєднанні з переробленням молока, виробництвом сирів, випуском спиртово-горілчанних, кондитерських виробів, розлив мінеральних, газованих вод та безалкогольних напоїв формують його спеціалізацію.

На території Тернопільської області виділяється Тернопільсько-Збараський вузол із виробництва м'ясо-ковбасної продукції, перероблення молока та виробництво жирних сирів у поєднанні з випуском хлібобулочних, круп'яних, кондитерських виробів, борошна, пива-безалкогольних напоїв і мінеральних вод. До складу вузла входять промислові центри Тернопіль, Збараж, Терехівля, Микулинці, Великі Бірки, Козова та промислові пункти Велика Березовиця, Острів, Велика Лука, Біла, Великий Глибочок, Черняхівці, Залужжя, Нижні Луб'янки.

До Рівненського вузла переробної промисловості належать промислові центри: Рівне, Здолбунів, Оржів, Квасилів, Гоща та промислові пункти: Оборів, Колоденка, Великий Житин, Шпанів, Грабів, Клевань, Олександрія, Біла Криниця. Провідними у спеціалізації є виробництво борошна, круп'яних, макаронних, м'ясо-ковбасних та молочних продуктів, кондитерських виробів, пива-безалкогольних напоїв, м'ясних та овочевих консервів.

У Дрогобицько-Самбірсько-Стрийському поліядерному вузлі переважає виробництво м'ясо-ковбасних, молочних, хлібобулочних виробів, мінеральних вод, продукції борошномельно-круп'яної, консервної, цукрової та спиртової галузей, випуск безалкогольних напоїв та продукції харчосмакової промисловості. Промисловими центрами є: Дрогобич, Самбір, Стрий, Стебник, Трускавець, Борислав. Доповнюють територіальну організацію утворення промислові пункти Моршин, Довге, Стрілків, Дашава, Болахівці, Меденичі, Новий Калинів, Стрілківці, Уличне, Бісковичі, Ногаєвичі, Рудки.

Середніми, як за розмірами товарного виробництва продукції харчової промисловості, так і за чисельністю зайнятих, вузлами в Західноукраїнському регіоні можна вважати Берегово-Виноградівський, Ужгородський та Мукачєво-Свалявський. Характерною особливістю спеціалізації зазначених вище утворень є висока частка продукції плодово-овочеконсервної, виноробно-кон'ячної та промисловості із випуску мінеральних вод. На специфіку виробництва безпосередньо вплинула історично сформована

спеціалізація аграрного виробництва.

Берегово-Виноградівський біядерний вузол харчової промисловості формують промислові центри Берегово, Виноградів, Варни, Висок, Королево і промислові пункти: Дийда, Великий Бійгань, Мужієво, Боржава, Гать, Бадалів, Чорний Потік, Олешник, Перехрестя. Випуск продукції представлений виробництвом виноградних вин, фруктових-овочевих соків, продукції плодово-консервної, борошномельно-круп'яної, хлібопекарської промисловості з переробленням молока та виробництвом жирних сирів.

Виробництво виноградних вин і кон'яків, перероблення молока та виробництво сиру, хлібобулочних виробів, продукції борошномельно-круп'яної, олійно-жирової промисловості, мінеральних вод та інших безалкогольних напоїв формує спеціалізацію Ужгородського вузла, в територіальній організації якого виділяються промислові центри Ужгород, Середнє, Чоп і промислові пункти Кибляри, Сторожниця, Часлівці, Минай, Паладь, Комарівці, Оноківці.

У південно-центральної частині Закарпатської області сформувався Мукачєво-Свалявський вузол харчової промисловості. Для територіальної організації якого притаманна дисперсна форма розміщення елементів – переважно моногалузева спеціалізація. Промислове виробництво в основному сконцентровано в Мукачєвському центрі харчової промисловості. Значно меншими за обсягами виробництва є Свалявський та Кольчинський центри. Спеціалізується вузол на переробці та консервуванні плодів, овочів, виробництві мінеральних вод і пива-безалкогольних напоїв, солоду, випуску продукції м'ясопереробної, кондитерської та промисловості хлібобулочних виробів. До складу ядер вузлуутворення тяжіють промислові пункти Чинадієво, Верхній Крелевець, Павшино, Великі Лучки, Клеганово, Давидково, Горонда, Сусково, Плоске, Голубине, Солочин, Поляна.

Дубненський вузол харчової промисловості належить до категорії малих. Як самостійний складний елемент територіальної структури за часом утворення його можна віднести до нових. Переробка молока, виробництво жирних сирів, цукру, м'ясо-ковбасних і хлібобулочних виробів, безалкогольних напоїв та продукції харчової промисловості складають виробничий профіль вузла. Окрім промислових центрів Дубно, Млинів, Верба, до його складу входять промислові пункти Рочин, Тараканів, Кривуха, Варковичі, Злинці, Сотиїв, Плоска, Мирогоща.

Різномірні елементи територіальної структури на території Західноукраїнського регіону розподіляються вкрай нерівномірно. Їх кількість залежить насамперед від характеру розміщення населення, існуючих форм поселенської мережі, потенціалу агровиробництва та інвестиційної привабливості регіонів. Враховуючи досвід

попередніх досліджень та аналіз сучасного стану територіальної організації ланок АПрК, у Західноукраїнському регіоні можливе виділення чотирьох основних районів промислової переробки сільськогосподарської переробки сировини. Вони становлять складні виробничо-територіальні системи, які формуються на взаємодії підприємств багатьох галузей, розміщених в окремих пунктах, центрах і вузлах.

Такими територіальними утвореннями в регіоні є: Закарпатський, Прикарпатський, Подільський та Поліський райони розвитку харчової промисловості.

Закарпатський район формують Ужгородський, Берегово-Виноградівський і Мукачево-Свалявський вузли та Хустський, Тячівський та Іршавський промислові центри. Основними галузями спеціалізації району є виноробно-коньячна, плодоовочево-консервна, м'ясо-молочна, хлібопекарська, борошномельно-круп'яна та промисловість із виробництва мінеральних вод, фруктових та овочевих соків і нектарів.

Прикарпатський район найбільший з-поміж інших (за величиною виробленої продукції харчової промисловості) та охоплює територію переважно рівнинних і передгірних адміністративних районів Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей. Спеціалізується на виробництві продукції молочно-м'ясної, борошномельно-круп'яної та хлібобулочних виробів, з розвиненою кондитерською, цукровою, спиртово-горілчаною, пивоварною та харчосмаковою промисловістю з виробництвом соків, безалкогольних напоїв і мінеральних вод. До основних елементів територіальної структури району належать Львівський, Дрогобицько-Самбірсько-Стрийський, Івано-Франківсько-Калуський, та Чернівецько-Новоселицький промислові вузли, а також Коломийський, Городенківський, Ходорівський, Рогатинський та Жидачівський промислові центри.

Подільський район виділяється на території Тернопільської області. Опорний каркас району складають Тернопільсько-Збараський промисловий вузол та ряд промислових центрів серед яких Чортківський, Терехівський, Борщівський, Бучацький, Заліщицький та Ланівський. Спеціалізується район на виробництві борошномельно-круп'яної, цукрової, спиртово-горілчаної та молочно-м'ясної продукції, випуску хлібобулочних виробів, пиво-безалкогольних напоїв і виробів харчосмакової промисловості.

Поліський район розвиненої харчової

промисловості об'єднує територіально Луцький, Рівненський та Дубненський вузли, Володимир-Волинський, Ковельський, Сарненський, Горохівський, Острозький та Кременецький промислові центри Волинської, Рівненської і Тернопільської областей. Основу його виробничого профілю складають молочно-м'ясна, борошномельно-круп'яна, харчосмакова, цукрова, хлібопекарська і макаронна галузі та виробництво пиво-безалкогольних напоїв і консервної продукції.

Виділені райони різняться між собою не тільки розмірами території та кількістю елементів територіальної організації, але й масштабами виробництва, набором галузей спеціалізації та можливостями подальшого розвитку. У найближчому майбутньому не варто очікувати серйозних зрушень у територіальній організації харчової промисловості областей Західної України. Можлива лише зміна набору профілюючих галузей у зв'язку з розвитком крупнотоварного агропромисловості та можливими наслідками вступу України до СОТ.

Висновки. Проведені дослідження сучасної територіальної структури харчової промисловості дозволяють виділити прості та складні елементи комплексоутворення. Найвищу сходинку в територіальній ієрархії Західноукраїнського регіону посідають райони розвитку харчової промисловості: Закарпатський, Прикарпатський, Подільський та Поліський. Кожен із районів вирізняється із-поміж інших не лише своєрідною спеціалізацією, але й розмірами території, масштабами промислового виробництва, кількістю вузлів і центрів, які формують його територіально.

Найпотужнішим районом харчової промисловості є Прикарпатський, до складу якого входять чотири агропродовольчі вузли (Львівський, Дрогобицько-Самбірсько-Стрийський, Івано-Франківсько-Калуський та Чернівецько-Новоселицький), 25 центрів, що знаходяться в межах вузлів та 17 центрів харчової промисловості, розташованих поза межами ядер вузлоутворення.

Виділені вузли харчової промисловості на території регіону відрізняються між собою за організаційною структурою, розмірами та часом виникнення. За характером організації виділяються – моноядерні (Дубненський, Луцький, Львівський, Рівненський та Ужгородський). До біядерних належать Берегово-Виноградівський, Івано-Франківсько-Калуський, Мукачево-Свалявський, Тернопільсько-Збараський і Чернівецько-Новоселицький. Поліядерним вузлом харчової промисловості є Дрогобицько-Самбірсько-Стрийський.

Література:

1. *Жупанский Я. И.* Исследование производственно-территориальных комплексов картографическим методом (проблемы, методика, применение): автореф. дисс. на соиск. научн. степени докт. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Экономическая и социальная география» / Я. И. Жупанский. – К., 1980. – 32 с.
2. *Ігнатенко М. Г.* Територіальна структура господарства Карпатського регіону / Микола Ігнатенко, Ярослав Жупанський, Корнелій Тацук // Питання сучасного природознавства. – Львів, 1974. – С. 163–166.

3. Іщук С. Розміщення продуктивних сил (теорія, методи, практика): [вид. 4-ге, доп.] / Степан Іщук – К.: Європ. ун-т фінансів, інформ. систем, менеджменту і бізнесу, 2000. – 216 с.
4. Іщук С. І. Розміщення продуктивних сил і територіальна організація виробництва / С. І. Іщук. – К.: Вид-во Паливода А., 2002. – 260 с.
5. Паламарчук М. М. Територіальна структура промислового комплексу економічного району. / М. М. Паламарчук, К.О. Тащук. – К.: Наукова думка, 1974. – 127 с.
6. Сухий П.О. Агропромисловий комплекс Західноукраїнського регіону. Монографія / П.О. Сухий. – Чернівці, «Рута». 2008. – 400 с.
7. Топчієв О. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навч. посібник / Олександр Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
8. Шаблій О. Основи загальної суспільної географії: підручник / Олег Шаблій. – Лівів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444 с.

Резюме:

П. Сухой. ТЕРРИТОРИАЛЬНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ И СТРУКТУРА ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ ЗАПАДНОУКРАИНСКОГО РЕГИОНА.

Раскрыты особенности формирования территориальной структуры пищевой промышленности Западноукраинского региона в структуре агропромышленного комплекса. Выделены элементарные и сложные аспекты территориального размещения производств. Предложена характеристика агропромышленных узлов и агропромышленных районов формирование которых связано с развитием интеграционных процессов и действия закона комплексности. Дана характеристика производственного профиля каждого из четырех продовольственных районов и составляющих их опорный каркас.

Ключевые слова: пищевая промышленность, территориальная структура, агропромышленный комплекс, агропромышленный район, узел, центр, специализация, Западноукраинский регион.

Summary:

P. Sychij. TERRITORIAL ORGANIZATION AND STRUCTURE OF FOOD INDUSTRY OF THE WEST UKRAINIAN REGION.

The present research deals with the peculiarities of the territorial structure formation of the food industry within the agro-industry of the Western region. Simple and complex aspects of territorial centering of enterprises have been singled out. We revealed the characteristics of agro food units and agro food areas which have been formed as a result of integration processes and the principle of complexity. The production profile of each of the four agro food districts and the structure of their base framework have been characterized.

Key words: food industry, the territorial structure, territorial organization, agro-industry, agro-industrial unit, district, center, specialty, West Ukrainian Region.

Рецензент: проф. Джаман В.О.

Надійшла 17.02.2011р.

УДК 627. 53 (477. 82)

Ярослав МОЛЬЧАК, Василь ФЕСЮК, Ірина МИСКОВЕЦЬ

АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ ТА ПЕРЕВАГ ВИРОБНИЦТВА І ЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ БІОПАЛИВА, ЩО ВИРОБЛЯЄТЬСЯ З ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ВЕРБИ

В статті проаналізовано структуру паливно-енергетичного балансу Волинської області, можливості застосування відновлюваних джерел енергії і перспективи використання для цього енергетичної верби.

Ключові слова: паливно-енергетичний баланс, відновлювані джерела енергії.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Щодо стосується української економіки, то в загальному балансі споживання нею первинної енергії 60% припадає на нафту і газ, але на відміну від інших країн світу левову частку у цьому показнику займає природний газ (40–45% споживання енергоресурсу), а не нафта. Енергетична залежність України від імпорту нафти і газу є неприпустимо великою, що становить загрозу енергетичній безпеці країні. Ця загроза значно посилюється через те, що імпорт енергетичних ресурсів недостатньо диверсифікований – фактично їх єдиним постачальником у нашу країну є Росія. За офіційними даними,

енергозалежність України від поставок енергетичного палива останніми роками (2000–2009 рр.) становила понад 60% [3]. А, як показує світовий досвід, імпорт понад 30% стратегічно важливого ресурсу (серед яких, безумовно, і енергоносії) фактично не дозволяє країні проводити незалежну політику. Проблема диверсифікації енергоносіїв як для країн ЄС, так і для України набуває особливої актуальності.

В Енергетичній стратегії України до 2030 року освоєння нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії визначається як важливий чинник підвищення рівня енергетичної безпеки. Передбачається зростання частки НВДЕ в